KONINGS- EN PRIESTERZALVING IN ISRAEL VOLGENS HET OUDE TESTAMENT

VOORWOORD

Bij de bestudering van het begrip "zalving" heb ik mij laten leiden door de volgende vragen:

- Wie of wat werd er gezalfd?
- Wie is het subject van de zalving?
- Zijn er verbanden tussen "zalving" en andere begrippen uit het Oude Testament?

Ik ben niet apart op het begrip "gezalfde des Heren" ingegaan. Dit zou te omvangrijk worden, omdat hier heel de Messias-verwachting in het Oude Testament ter sprake zou moeten komen.

Daarom heb ik mij beperkt tot de elementen die er in het begrip "zalving" voorkomen en deze elementen hebben dan uiteraard ook betrekking op de "gezalfde des Heren".

J.K.C. Kronenberg

Apeldoorn, juni 1978

INHOUD

	Pag.
I. Het therapeutisch en cosmetisch zalven van personen	1
II. Zalving als handeling van vrijlating	2
III. Zalving volgens het Oude Testament	3
1 Voorwerpen:	
a cultusvoorwerpen	3
b wapens	4
2 Mensen:	
a koningszalving	4
zalving, kabod en ruah	5
- kabod	5
- volk of Jahwe	6
. Joahaz, Joas, Absalom	6
. David	7
. Salomo	8
. Saul	8
. Jehu/Hazaël	9
- ruah	10
b priesterzalving	11
c hogepriester- en koningszalving	13
IV. Evaluatie	15
LITERATUUR	16

Bijlage 1: Koningszalving
Bijlage 2: Gezalfde (des Heren)
Bijlage 3: Lijst van aangehaalde Bijbelplaatsen

I. Het therapeutisch en cosmetisch zalven van personen[1)]

Het zalven diende in de eerste plaats als lichaamsverzorging in het oude Oosten. Het had een beschermende functie, om uitdroging en ontsteking van de huid te voorkomen (Deut. 28:40, Micha 6:15, 2 Kron. 28:15). Nadat men zich gebaad had wreef men zijn gehele lichaam of soms ook afzonderlijke delen, zoals hoofd, voeten of handen, met olie in (2 Sam. 12:20, Ruth 3:3; vgl. Ex. 30:32, Hoogl. 1:3, 4:10).

Naast deze verzorgende functie diende de zalving voor de behandeling van builen, zweren, keelpijn, wonden of striemen (Jes. 1:6). Olie vermengd met wijn was een middel om bloed te stelpen (vgl. Ez. 16:9, Luk. 10:34). Verder werd olie gebruikt bij massage tegen hoofdpijn of ischias /1/. Zo schreef men aan de zalving met olie ook een genezende en daarmee krachtige werking toe.

Niet alleen welgestelden bedienden zich van zalfolie, ook voor de mensen die een lagere sociale positie hadden, behoorde naast voeding en kleding, de zalfolie tot de dagelijkse benodigdheden. Zo lezen we bijvoorbeeld in 2 Kron. 28:15, dat tot de verzorging van vrijgelaten gevangenen naast kleding, schoeisel, spijs en drank ook de zalving behoorde. Van de hoer in Hos. 2:7 wordt gezegd dat zij echter niet beseft, dat Jahwe het is, die haar het koren, de most en de olie heeft gegeven.

Dat de zalving ook een verheugende werking heeft leert ons de Prediker. Tot de genoegens van het leven rekent hij het zalven van het hoofd met olie (Pred. 9:8). Door het zalven met olie wordt vreugde, welzijn opgeroepen (Spr. 27:9, vgl. Amos 6:6).

Een gast werd de gelegenheid geboden, zichzelf te zalven of zich door de gastheer of een van zijn slaven de voeten of het hoofd te laten zalven (Ps. 23:5).
En een koning als Assarhaddon liet bij feestgelagen tot verhoging van de algemene vreugde de hoofden van zijn onderdanen zalven /5/.

---

1) סוך duidt het cosmetische zalven van het lichaam aan. Het woord betekent: zichzelf (2 Sam. 12:20) of een ander (met olie) invetten, zalven /2, 3, 4/. Dit werkwoord wordt in het O.T. nergens voor een rite van het zalven gebruikt, in onderscheid met het werkwoord משח . Vgl. Ex. 30:30 v.: "Ook Aäron en zijn zonen zult gij zalven - משח - ...: Dit is voor Mij een heilige zalfolie - שֶׁמֶן מִשְׁחַת קֹדֶשׁ - ... Op het lichaam van een mens zal zij niet uitgegoten worden - סוך - ...".

Een goed gastheer behoorde niet alleen het hoofdhaar van zijn gast, maar ook de baard, de voeten en de klederen met welriekende olie te balsemen.
De wandschilderingen in de graven der oude Egyptenaren geven ons een indruk van de overdaad waarmee de mens zich in vroeger tijden zalfde. Bij feesten droegen bijna iedere man en iedere vrouw een lotusbloem in de hand en een witte kegel op het hoofd: een zalfkegel.
"De bedienden schepten met een beker de geparfumeerde zalf uit een vat en keerden de inhoud dan op het hoofd van de gast om. De zalfkegel, die zo op het hoofd gezet werd, begon langzaam tijdens het feest te smelten en de zalfolie doordrenkte haren en klederen." /6/.

Een speciaal Babylonische gewoonte was het, dat vrouwen bij de bruiloft van een jonge vrouw het hoofd van de aanwezige rabbijnen zalfden om de leraren daardoor te eren /7/.

Zalving is op Grote Verzoendag verboden. Ook op 9.Ab. (de rouwdag over de verwoesting van Jeruzalem), bij een vasten van de gemeente en bij rouw is het wassen en daarbij het zalven verboden (2 Sam. 12:20 v., 2 Sam. 14:2, Dan. 10:2 v.).

II. Zalving als handeling van vrijlating

Als teken van de "bevrijding" van verplichtingen gold de zalving van koper en verkoper bij de verkoop van land in Tubub /8/, evenals de zalving van een slavin door haar heer bij haar vrijlating, die voorkomt in een Akkadische tekst uit Ugarit /9/.
Verdragspartners uit Mari zalven zich met olie en worden zo vrij van hun wederzijdse verplichtingen /10/.
Ook bij de Hethieten gold de rite van het uitgieten van olie over het hoofd van een mens als "reiniging", bevrijding /11/.

III. Zalving volgens het Oude Testament

Het in dit werkstuk belangrijkste werkwoord - מָשַׁח - wordt gewoonlijk vertaald met "zalven".
Volgens L. Koehler /12/ en Gesenius /13/ is echter de grondbetekenis "bestrijken", vgl. Jer. 22:13 v., waar over Jojakim geprofeteerd wordt: "Wee hem die zijn huis bouwt met ongerechtigheid, zijn opperzalen met onrecht; die zijn naaste voor niets laat werken, hem zijn loon niet geeft; die zegt: Ik zal mij een groots huis bouwen, ruime opperzalen; die daarin zijn vensters aanbrengt en het dekt met cederhout, het bestrijkt met menie." (NBG).
Dit is namelijk de enige plaats in het Oude Testament waar niet sprake is van ólie als strijkmiddel.
Op alle andere plaatsen is evenwel van olie sprake, ook waar dat niet zo nadrukkelijk vermeld wordt (vgl. Ex. 29:2, Lev. 2:4, 7:12, Num. 6:15, Jes. 21:5).
Met J.A. Soggin /14/, E. Kutsch /15/ en F. Hesse /16/ is voor het woord מָשַׁח uit te gaan van de betekenis "vet maken", "invetten", "met vet/olie inwrijven", "zalven".

Gezalfd worden volgens het Oude Testament:

1. Voorwerpen:
   a. cultusvoorwerpen
   b. wapens
2. Mensen:
   a. koningen
   b. priesters

1.a cultusvoorwerpen

De zalving van stenen was in de oudheid een wijdverbreide gewoonte; ze werden met olie overgoten, om ze door deze handeling tot heilig gebruik te wijden. Jacob richtte een steen op en zalfde die, ter herinnering aan de openbaring van God, die hem te beurt was gevallen en de gelofte die hij gedaan had (Gen. 28:18, 31:13, 35:14).[1)]
Zo ontving ook Mozes bevel om met de heilige zalfolie "de tent der samenkomst, de ark der getuigenis, de tafel met al haar gerei, de kandelaar met al zijn gerei en het reukofferaltaar; het brandofferaltaar met al zijn gerei, het wasvat met zijn voetstuk" te heiligen voor de Here, "zodat zij allerheiligst - קֹדֶשׁ הַקָּדָשִׁים - zijn" (Ex. 30:26 vv.).
Deze verbinding "allerheiligst" met zalven vinden we ook in Dan. 9:24.

---

1) In Gen. 28:18 en 35:14 wordt het werkwoord נָסַךְ gebruikt.

1.b wapens

Er werden ook wapens gezalfd.
In 2 Sam. 1:21[1] en Jes. 21:5 wordt gesproken van het respectievelijk niet en wel oliën van schilden (מָגֵן).
Vermoedelijk werd een schild geolied/gezalfd om de elasticiteit ervan te verhogen. Een uitgedroogd schild kan immers makkelijk breken en dan was van bescherming geen sprake meer /19/.

Volgens Dalman kan dit zalven "keine blosz technische Einreibung" zijn, maar "wird er und mit ihm sein Träger unter Gottes Schutz gestellt" /20/.

Hiernaast is bekend dat gedenkstenen met inscripties met olie gereinigd werden, zodat de tekst weer leesbaar werd. Bij de Egyptenaren en de Hethieten werden op deze manier ook godsbeelden gezalfd, in aansluiting op het wassen. Door de olie maakte men de beelden glanzend /21/.

2.a koningszalving

De meest verbreide vorm van zalving is de koningszalving. Zowel koningen van Israël (Jehu) als koningen van Juda (Joas en Joahaz) werden gezalfd. In navolging van de overname van het instituut van het koningschap werd vermoedelijk ook de koningszalving van de Kanaänieten overgenomen.

Bij de koningszalving in Israël moeten we onderscheid maken in het subject van de zalving, namelijk enerzijds Jahwe, in de persoon van zijn profeten (Saul, Jehu) en anderzijds de zalving door het volk of haar representanten (Absalom, Salomo, Joas, Joahaz).
David wordt zowel door Jahwe als door het volk gezalfd.

Tweemaal betrekt het Oude Testament de zalving op een niet-Israëlitische koning: Elia moet in Damaskus Hasael tot koning over Aram zalven (1 Kon. 19:15) en in Jes. 45:1 wordt de Perzische koning Cyrus als Jahwe's gezalfde aangeduid.
Verder komt het zalvingsgebruik voor in de Jotham fabel in Richt. 9:8-15, waar de bomen zich een koning willen zalven.

---

1) Of is hier met C.J. Goslinga /17/ te vertalen met "het schild van Saul, het wapentuig van de met olie gezalfde"? (vgl. H.W. Hertzberg /18/.)

Door de zalving werd de nieuwe koning rechtmatig het koningschap over Israël verleend. Uit een bijzondere kruik of hoorn, die men in de tempel bewaarde, werd speciaal bereide heilige zalfolie[1] over zijn hoofd uitgegoten, terwijl daarbij de zalvingsspreuk werd uitgesproken: "Zo spreekt de Here, de God van Israël: Ik zalf u tot koning over het volk des Heren, over Israël." (Jehu: 2 Kon. 9:3-6).
Viermaal wordt deze zalving beschreven als een rite: de zalvende - Samuel of een profetenleerling - giet יצק[2] uit een oliekruik פך of oliehoorn קרן de olie op het hoofd van de toekomstige koning (1 Sam. 10:1 - Saul; 2 Kon. 9:3-6 - Jehu[3] ; vgl. dezelfde rite bij de hogepriester: Ex. 29:7 en Lev. 8:12). Deze rite staat ook op de achtergrond in 1 Kon. 1:39: "De priester Zadok had de hoorn met olie uit de tent meegenomen, en hij zalfde Salomo".

De zalving vond soms plaats als deel van de kroningsplechtigheid in de tempel, waarop de acclamatie door het volk volgde: "Leve de koning!" (Joas: 2 Kon. 11: 11 v.) en vervolgens nam de koning plaats op zijn troon in het koninklijk paleis (2 Kon. 11:19).

Zalving, kabod en ruah

Kabod:

Onmiskenbaar is het verband tussen de zalving volgens het Oude Testament en de daarbij behorende mededeling van kabod - pondus auctoritas, "machtiging", eer, kracht, macht.
F.C. Fensham spreekt slechts over zalving als "een juridische handeling, waardoor de betreffende persoon aan een bepaald ambt en de daarmee verbonden verantwoordelijkheid gebonden werd" /22/, vgl. E. Kutsch /23/.
De zalving is echter meer dan alleen "een juridische handeling". Door de zalving werd een koning of priester een bijzonder machtdrager.

---

1) Deze zalfolie mag niet worden ontwijd door gewoon gebruik (Ex. 30:32) nog worden nagemaakt. Zij bestaat uit 500 sikkel vanzelfgevloeide mirre, 250 sikkel welriekende kaneel, 250 sikkel welriekende kalmoes, 500 sikkel kassie en 1 hin olijfolie (Ex. 30: 23 v.).
2) Hetzelfde klanknabootsende werkwoord wordt gebruikt voor het ingieten van olie in een vat (2 Kon. 4:4).
3) In de overige gevallen is voor het zalven het werkwoord משח gebruikt.

Volk of Jahwe:

Er is evenwel te onderscheiden, door wie de koning werd gezalfd, van wie hij zijn bevoegdheid, zijn macht ontving.
"Dem Unterschied in dem Subjekt der Königssalbung entspricht nun eine entscheidende Differenz in der Auffassung über die Art der mit der Salbung verbundenen "Ermächtigung", Beauftragung." /24/.

Dit is mijns inziens de belangrijkste vraag.
Werd een koning gezalfd door het volk of was het Jahwe, die door Zijn profeten hem zijn bevoegdheid verleende?
Koning bij de gratie van het volk of bij de gratie Gods?

- Waar de koning door de oudsten gezalfd wordt, ontvangt hij de machtiging van het volk. Het volk stelt hem als koning over zich aan. Zo ontstaat er een betrekking tussen hem en het volk.
  Voorbeelden zijn:

  Joahaz, Joas, Absalom:

  In 2 Kon. 23:30 wordt Joahaz als opvolger van Josia op de troon gezet door de "am haarets": "Daarna nam het volk des lands Joahaz, de zoon van Josia; zij zalfden hem en maakten hem koning in de plaats van zijn vader.". (NBG)
  Van een erfelijk koningschap, waarbij de oudste zoon automatisch de vader opvolgt, is hier geen sprake. Jojakim, Joahaz' broer, was twee jaar ouder dan hij, maar werd na de dood van Josia niet de troonopvolger. Het "volk des lands" had, volgens H.A. Brongers, om de een of andere reden meer vertrouwen in de drieëntwintig jaar oude Joahaz /25/.
  Brongers weet nog niet precies wat de betekenis van "am haarets" is. "Sommigen willen er de pro-jahwistische en pro-davidische plattelandsbevolking in zien, in tegenstelling tot de stedelijke burgerij, terwijl anderen de term interpreteren in de zin van een duidelijke politieke groepering, bestaande uit vrijgeboren Israëlieten, in onderscheiding van de leenmannen van de koning of de inwoners van Jeruzalem ..." /26/.
  Zo wordt ook gezegd van Joas (2 Kon. 11:12, 2 Kron. 23:11) en Absalom (2 Sam. 19:10) dat zij gezalfd waren door הָעָם , het gewone volk.

- Geheel anders wordt het als iemand tot koning gezalfd wordt door Jahwe of door een profeet, die in Zijn opdracht handelt. De zalving sluit in de "heiliging", het aan God gewijd worden /27/. Allereerst komt hij te staan in betrekking tot Jahwe. De zalving door Jahwe tot מָלַךְ of tot נָגִיד is in het algemeen met een bepaalde opdracht verbonden. Saul moet bijvoorbeeld Israël uit de macht/hand der Filistijnen redden (1 Sam. 9:16). Jehu wordt gezalfd om het huis van Achab uit te roeien (2 Kon. 9:7, 2 Kron. 22:27).
Aan de andere kant ontvangt de gezalfde de zekerheid dat Jahwe hem zal beschermen en helpen (Ps. 20:7, 89:21 v.v., 1 Sam. 24:7, 26:9,11,16,23, 2 Sam. 1:14,16, 19:22).
Voorbeelden zijn:

David:

David wordt enerzijds door het volk en anderzijds door Jahwe, d.w.z. in zijn opdracht door een profeet, gezalfd. We hebben hier dus te maken met twee verschillende handelingen.
In 2 Sam. 2:4 wordt David te Hebron door de mannen van Juda gezalfd "tot koning over het huis van Juda" - אַנְשֵׁי יְהוּדָה - en in 2 Sam. 5:3 worden deze representanten van het volk זִקְנֵי יִשְׂרָאֵל - oudsten van Israël - genoemd.
H.W. Hertzberg wil hier onderscheid maken tussen de zalving door de "mannen" en de "oudsten" van het volk: "Man soll sich die Sache in zwei Akten vorstellen, deren erster von aktiven und verantwortungsbewuszten Männern aus den Stämmen unternommen wird und mehr den Sinn einer Vorverhandlung hat; ..... Jedenfalls enthält V. 3 einen zweiten Akt mit neuer Besetzung, und die "Ältesten" erscheinen offenkundig als höhere Instanz und offizielles Gremium." /28/.
Dus in het totaal zou David drie keer gezalfd zijn.
C. Vonk onderscheidt ook een drievoudige zalving van David tot koning. "De eerste keer door Samuël. De tweede keer door Juda. Maar nu (in 2 Sam. 5:3) door alle stammen zonder onderscheid. Algemeen. Eensgezind." /29/.
E. Kutsch stelt dat David eerst door de mannen van Juda (2 Sam. 2:4) en vervolgens door de oudsten van de (Noord)israëlitische stammen is gezalfd /30/.

Ongetwijfeld is de zalving van David van grote betekenis voor zijn troonopvolgers. In Psalm 132:10 v. wordt gebeden:
"Wend het aangezicht van Uw gezalfde niet af
ter wille van David, Uw knecht.
De Here heeft David een dure eed gezworen,
waarop Hij niet terugkomt:
Een van uw lijfelijke zonen zal Ik op uw troon zetten." (NBG)
(vgl. 2 Kron. 6:42 en 2 Sam. 7:12-16).
Nathan profeteerde van het permanente karakter van Davids dynastie.

Salomo:

Davids oudste zoon Adonia streefde naar de macht en wilde zich tot koning laten uitroepen. Hiertegenover stelt David reeds tijdens zijn leven, Salomo tot zijn troonopvolger aan.
Tot de kroningsrite hoorde ook de zalving van Salomo, die voltrokken werd door de priester Zadok.
Hoewel het hier een priester is die de zalvingsrite voltrekt, is volgens Kutsch niet Jahwe het subject van de zalving, maar geschiedt de zalving in opdracht van David.
"Und die Salbung bewirkt nicht ein besonderes Verhältnis zwischen David und Salomo, ... sondern nur ein Verhältnis zwischen Salomo und dem Volk. So gehört die Salbung Salomos ... in die Reihe der vom Volk bzw. einen Repräsentanten durchgeführten Salbriten." /31/.
Er wordt evenwel in 1 Kon. 1:39 en 1 Kon. 1:34-45 gezegd dat Salomo gezalfd wordt door de hogepriester Zadok en de profeet Nathan voor het aangezicht des Heren (1 Kron. 29:22). Hij wordt gezalfd tot nagid; deze titel gebruikt de Kroniekenschrijver alleen hier voor Salomo.
We zien meermalen, dat koningen die door God worden geroepen buiten de weg der erfopvolging, door een profeet worden gezalfd. De Here is het die ook Salomo tot koning over Zijn volk uit de zonen van David heeft verkozen (1 Kron. 28:4 vv.).

Saul:

Bij de zalving van Saul valt op dat hij in 1 Sam. 9:16 en 10:1 ook als titel krijgt: nagid (vorst, NBG), terwijl hij in 1 Sam. 15:1,17 als melek (koning) wordt aangeduid.

"Als Designierter Jahwes heiszt er nur nagid, erst das Volk verleiht ihm von sich aus den Königstitel melek, so dasz die göttliche Weihe und die menschliche Würde klar voneinander geschieden bleiben. (Alt /32/, geciteerd door C. Westermann /33/; vgl. evenzo H.W. Hertzberg /34/.)
Samuël handelt hier als vertegenwoordiger van de Here, Zijn Opdrachtgever, die de eigenlijke Zalver is. De Here is het die iemand tot nagid of koning machtigt over Israël.

Jehu/Hazaël:

Ook Jehu, koning van het tienstammenrijk, werd in opdracht van Jahwe gezalfd. Elia krijgt in 1 Kon. 19:15 v. de opdracht: "Keer op uw schreden terug, naar de woestijn van Damascus, en als gij daar gekomen zijt, dan zult gij Hazaël zalven tot koning over Aram." (vgl. 2 Kon. 8:7-15) "Voorts zult gij Jehu, de zoon van Nimri, zalven tot koning over Israël;" (vgl. 2 Kon. 9:1-6) "en Elisa, de zoon van Safat, uit Abel Mechola, zult gij zalven tot profeet in uw plaats."
Allereerst moet Elia dus Hazaël zalven als koning over Aram. Uit 2 Kon. 8:7-15 valt af te leiden dat Hazaël niet door Elia, maar door het optreden van Elisa koning is geworden, waarbij overigens van een zalving geen sprake is geweest.
Met Brongers is te zeggen "dat YHWH niet alleen in Israël en Juda naar believen koningen op de troon brengt en weer afzet, maar ook in buitenlandse troonopvolgingskwesties intervenieert. ... YHWH regeert niet alleen over Israël en Juda, maar over de gehele aarde." /35/.
Vervolgens moet Elia in eigen land Jehu tot koning zalven. Volgens 2 Kon. 9:1-6 werd Jehu echter door een profetenleerling, een leerling van Elisa, als koning over "het volk des Heren, over Israël" gezalfd. Was Elia er niet meer toe in staat?
En waarom gaat Elisa zelf niet naar Ramoth?
Van Gelderen meent dat Elisa bezorgd was dat zijn persoonlijk bezoek aan Ramoth in Gilead teveel argwaan zou wekken.
"Wat moest Elisa daar bij de generaals, terwijl de koning ziek lag te Jizreël? Mogelijk wilde Elisa het opwekken van zulke gedachten vermijden, en bediende zich daarom van iemand, die veel minder algemeen bekend was dan hij zelf." /36/

In ieder geval handelde ook hier een profeet of profetenleerling in de opdracht van Jahwe.
C. Vonk wil hier spreken van "aanstelling" als betekenis van zalving /37/.
Fichtner /38/, en in navolging van hem Brongers /39/, willen hier het begrip "zalven" in meer algemene zin van "wijden" opvatten.
"In diesem Falle wäre es möglich, von einer analogen Verwendungsweise des Worten "salben" zu reden, die durch die vorhergehenden "Salbungen zum König" bedingt is. Dann bekäme das Wort "salben" den allgemeinen Sinn "weihen zu"." /40/
De voorstellingen van de koningszalving komen misschien uiterlijk overeen met enerzijds de zalving van koningen door het volk bij de Hethieten (vgl. Kutsch /41/). Anderzijds de zalving van een Syrische vazalkoning door Farao Thutmosis III, waardoor de eerste naast de verplichtingen die hem werden opgelegd, ook bescherming genoot (vgl. Kutsch /42/).
Bij de zalving in Israël door Jahwe ontvangt de gezalfde niet alleen verplichtingen en bescherming, maar ook de Geest des Heren.

Ruah:

De Oosterling schreef aan de olie een bijzondere macht toe; deze goddelijke kracht, mana, werd door de zalving aan een koning of priester overgedragen.
Bij Israël heeft de zalving haar magische betekenis verloren.
"Er is onder Israël slechts één macht, en dat is God. De zalving wordt daarom onder Israël een teken van de roeping en de bekwaammaking tot het ambt door de kracht van de Heilige Geest."
(Oosterhoff /43/, vgl. Von Rad /44/).
De zalving is bij Israël verbonden met de Geest des Heren (1 Sam. 10:6, 16:13 v.). In Jes. 61:1 zegt de profeet: "De Geest des Heren HEREN is op mij, omdat de Here mij gezalfd heeft.". De zalving is hier identiek met de zalving met de Heilige Geest. "Bei dem Gesalbten war der "Geist Jahwes", d.h. er galt als Charismatiker". (Von Rad /45/).
De Here geeft Zijn Geest, maar kan deze ook weer wegnemen en een boze geest zenden. 1 Sam. 16:13,14: "Samuël nam de oliehoorn en zalfde hem te midden van zijn broeders. Van die dag af greep de Geest des Heren David aan. ... Maar van Saul was de Geest des Heren geweken, en een boze geest, die van de Here kwam, joeg hem angst aan.".

2.b priesterzalving

Oorspronkelijk werd slechts de hogepriester gezalfd (Ex. 29:7), later misschien ook de andere priesters (Ex. 40:15). De wijding tot hogepriester duurde zeven dagen. Na de voorbereiding van het offer (Ex. 29:1-3), de cultische reiniging (Ex. 29:4) en de bekleding met onderkleed, opperkleed, efod, borstschild, gordel, tulband en diadeem (Ex. 29:5 v.) vond de zalving plaats door de zalfolie over zijn hoofd uit te gieten bij de ingang van het heiligdom (Ex. 29:7, vgl. 28:41, 29:29, 40:13, Lev. 4:3 enz.)[1].
De zalving maakte de priester sacrosanct, d.w.z. hij is heilig, hij draagt het merkteken van de Heilige, hij is afgezonderd van het gewone leven om de Here te dienen.

In vier teksten (Lev. 4:3,5,16, 16:15), waar הַמָּשִׁיחַ voor de hogepriester wordt gebruikt is de term niet, zoals overal elders, als zelfstandig naamwoord of titel gebruikt, maar als attribuut: "de gezalfde priester".

Het voorbeeld van de zalving van de hogepriester vinden we in de zalving van Aäron, die in Ex. 29:7 door Jahwe bevolen wordt en die in Lev. 8:12 door Mozes uitgevoerd wordt.
Hierbij worden ook Aärons zonen betrokken "om hen te heiligen om voor Mij het priesterambt te bekleden" (Ex. 29:1).
Mozes moet zijn broeder Aäron en diens zonen bekleden en hen zalven, wijden en heiligen, zodat zij voor de Here het priesterambt bekleden kunnen (Ex. 28:41).

Het zalven - מָשַׁח - is verbonden met "wijden"[2] en heiligen - קָדַשׁ -.
De zalving "heiligt" de priester, door hem af te zonderen van het profane gebied en hem de kracht te geven om te werken in het gebied van het "heilige", de Heilige.

Aäron werd tegelijk gezalfd met de tabernakel. "Beide werden met één zalf gezalfd. Daardoor werden die twee dus meteen publiekelijk verbonden. Ten overstaan immers van Israëls oudsten. Aangewezen

---

1) Zalving van priesters bij hun ambtsaanvaarding kwam noch in Egypte, noch in Mesopotamië, noch in het Hethietenrijk voor /46/.

2) De term מִלֵּא יָד - "de hand vullen" - wordt gewoonlijk vertaald met "wijden", "aanstellen". W. Gesenius /47/: "ihm das Priesterambt übergeben". (Vgl. /48/.) Het wordt een terminus technicus voor de priesterwijding (vgl. Ex. 28:41, 29:9, Lev. 8:33, Richt. 17:5,12, 1 Kon. 13:33) /49/.

en verbonden als voortaan bijeenbehorende arbeider en arbeidsterrein." /50/.

Niet alleen Aäron werd dus gezalfd (Ex. 29:5-7, Lev. 8:7-9,12), ook zijn zonen werden in de zalvingsrite betrokken (Ex. 28:41, 30:30, 40:15, Lev. 5:6, vgl. Lev. 10:7 en Num. 3:3).
Hier komt de vraag op of álle priesters bij de intreding in hun priesterambt gezalfd werden.
"Gezalfde priesters" zijn volgens Num. 3:3 uitdrukkelijk de vier zonen van Aäron en op deze vier broers is volgens Lev. 10:7 "de zalfolie des Heren".
Niet met zekerheid is te zeggen of de zalving van Aärons zonen zich heeft uitgebreid over het gehele priesterschap.

Hesse veronderstelt dat de zalving niet meer beperkt is tot de hogepriester maar zich heeft uitgebreid tot alle priesters.
"A later age, although perhaps only in theory, thus extended anointing to the whole priesthood. The understanding of anointing as a rite of cleansing and consacration had now established itself ... Anointing became more and more an act of priestly dedication." /51/

Het Oude Testament vermeldt ons alleen de zalving van de zonen van Aäron tot priesters[1]. En in Ex. 40:15 lezen we dat de zalving voor de zonen van Aäron voor hen tot een "altoosdurend priesterschap" - לְכְהֻנַּת עוֹלָם - zal zijn in hun geslachten.
Met E. Kutsch is wellicht te zeggen: "Die Salbung der Aaronssöhne am Sinai bewirkt nicht nur, dasz sie selbst Priester Jahwes werden; "ihre Salbung" begründet auch ein "ewiges Priestertum" für ihre Geschlechter, d.h. den Sachverhalt, das ihre Nachkommen für alle Zeit das Priestertum innehaben werden." /52/
Zo kan Kutsch dan ook concluderen, dat de zalving van de priesters niet meer nodig was. De priester ontleende zijn autoriteit aan de zalving van zijn voorvader[2]. /53/

Of hier echter uit geconcludeerd kan worden, dat de zalving van priesters in het geheel niet bestond, blijft met Roubos een vraag.

---

1) Wellicht is de zalving van Zadok tot "priester" te verstaan als zalving tot "hogepriester" (1 Kron. 29:22).
2) Vgl. J. Michman : "The anointing of the first priest was never repeated; it was to be valid for their prosterity." /54/

"Maar inderdaad maakt geen enkel historisch boek uit het Oude Testament vóór de ballingschap melding van het zalven van priesters." /55/

2.c hogepriester- en koningszalving

We kunnen ons afvragen of er enig verband bestaat tussen de zalving van de hogepriester na de Babylonische ballingschap en de Oud-Israëlitische koningszalving[1].

Volgens J. Michman leidt het verhaal van de zalving van Salomo door de hogepriester Zadok (1 Kon. 1:39) ons "to the assumption that the royal unction is a derivative from the unction of the high priest." /58/.
Ook C. van Gelderen /59/ gaat ervan uit dat de priesterzalving het eerst voorkomt (Ex. 40:13-15, Lev. 8:12) in Israël, vervolgens die van koningen en een enkele maal komt de zalving van een profeet voor (1 Kon. 19:16).

D. Müller evenwel stelt dat de priesterzalving jonger is dan die van de koningen. "Vermutlich ist sie erst nach dem Exil praktiziert worden, als nach dem Niedergang des Königstums bestimmte (vor allem kultische) Funktionen, ... auf den Hohenpriester übertragen wurden." /60/, (hierbij verwijzend naar M. Noth, Von Rad en anderen).

E. Kutsch verklaart:
"Wenn nun ... die Salbung des israelitisch-judaïschen Königs die Übertragung von "pondus", "auctoritas" bedeutet, also von der "kraftigenden" Wirkung des Öles her zu verstehen ist, dann müszte die Salbung des Hohenpriesters denselben Sinn gehabt haben. Dieser Meinung sind aber offensichtlich die alttestamentlichen Quellen nicht." /61/.
Uitgaande van de betekenis "reiniging", voorkomend naast -וּ ט ף-
"heiligen", concludeert Kutsch:
"Nach dem Verständnis der Priesterschrift bzw. ihrer Ergänzungen bedeutet die Salbung des Hohenpriesters nicht - wie die der judaïschen Könige - Übertragung, Zuwendung von pondus, Gewicht,

---

1) Naar het Joodse recht werd het hele hoofd van de koning gezalfd, terwijl bij de hogepriester de zalving geschiedde in de vorm van een Chi, dus van een kruis /56, 57/.

Macht, sondern Reinigung und Aussonderung aus dem Volk zu dem Dienst für Jahwe." /62/.

De zalving van de hogepriester is dus, volgens Kutsch, niet van de koningszalving afgeleid; haar betekenis ligt veelmeer in de cultus zelf. Zoals Jakob een steen met olie overgoot (Gen. 28:18, 35:14), hem zalfde (Gen. 31:13), zondert hij die steen af van het profane en maakt hem tot een cultusvoorwerp. Evenzo zalfde Mozes de tent der samenkomst en al haar gerei met olie (Ex. 30: 24).

"Dieser Brauch des "Salbens" ist auf den Hohenpriester übertragen worden. Auch der Hogepriester wird durch die Salbung aus der Profanität seiner Umwelt herausgenommen, damit er als oberster Priester ... in besondere Weise "heilig" ist." /63/

IV. Evaluatie

Bij de zalving is Israël valt grote nadruk op de verordening door Jahwe.
In de loop der geschiedenis van Israël zien we dat er veel minder nadruk valt op de uitwendige handeling, namelijk het overgieten van de persoon met zalfolie.
De letterlijke betekenis van "zalven" is op de achtergrond geraakt en alle nadruk valt op de wijding uit kracht van goddelijke verordinering.
Zo is het dan mogelijk dat de Bijbelschrijvers ook Cyrus (Jes. 45: 1) en de Patriarchen (Ps. 105:15 = 1 Kron. 16:22) de titel "gezalfde" kunnen geven. Het gaat er ook bij hen om, dat de Here hen als uitverkoren instrumenten in Zijn dienst wil gebruiken.
Ze zijn door God apart gesteld om een door Hem ingesteld ambt te bekleden. Tevens zegde Hij de gezalfde de bekwaammaking door Zijn Geest toe.
Ook na de ballingschap blijft de zalving, of deze nu volgens een ritueel uitgevoerd wordt of niet, heiliging en machtiging tot de dienst voor Jahwe.
Wel kan met betrekking tot de hogepriester zeker worden aangenomen dat vele koninklijke gebruiken overgedragen werden op hem, maar of dit ook geldt voor de zalving valt moeilijk te bewijzen.

LITERATUUR

/ 1/ G. Dalman, Arbeit und Sitte in Palästina IV, Gütersloh, 1935, S. 260 ff.

/ 2/ E. Kutsch, Salbung als Rechtsakt im alten Testament und im alten Oriënt, Berlin, 1963, S. 7.

/ 3/ L. Koehler, W. Baumgartner, Lexicon in Veteris Testamenti Libros, Leiden, 1958, S. 651.

/ 4/ W. Gesenius, Hebräisches und Aramëisches Handwörterbuch über das Alte Testament, Leipzig, 1921[17], S. 538.

/ 5/ E. Kutsch, a.a.O., S. 5.

/ 6/ B. Aafjes, Arenlezer achter de maaiers, Amsterdam, 1975[9], pag. 158 v.

/ 7/ H.L. Strack/P. Billerbeck, Kommentar zum Neuen Testament aus Midrash und Talmud I, München, 1974[6], S. 427.

/ 8/ E. Kutsch, a.a.O., S. 18 f.

/ 9/ E. Kutsch, a.a.O., S. 16 ff.

/10/ E. Kutsch, a.a.O., S. 19 f.

/11/ E. Kutsch, a.a.O., S. 20 ff.

/12/ L. Koehler, a.a.O., s.v., S. 573.

/13/ W. Gesenius, a.a.O., s.v., S. 467.

/14/ J.A. Soggin in THAT I, München, 1971, Sp. 913.

/15/ E. Kutsch, a.a.O., S. 7.

/16/ F. Hesse in TDNT IX, Grand Rapids/Michigan, 1976[3], p. 496 ff.

/17/ C.J. Goslinga, Het tweede boek Samuël, Kampen, 1962, pag. 26.

/18/ H.W. Hertzberg, Die Samuelbücher, ATD 10, Göttingen, 1973[5], S. 192, noot 3.

/19/ O. Kaiser, ATD 18, Jesaja 13-39, Göttingen, 1976[2], S. 103.

/20/ G. Dalman, a.a.O., S. 267.

/21/ E. Kutsch, a.a.O., S. 4.

/22/ F.C. Fensham, Exodus, POT, Nijkerk, 1970, pag. 201.

/23/ E. Kutsch, a.a.O., S. 33.

/24/ E. Kutsch, a.a.O., S. 55.

/25/ H.A. Brongers, II Koningen, POT, Nijkerk, 1970, pag. 224.

/26/ H.A. Brongers, a.w., pag. 114 v.

/27/ Th.C. Vriezen, Hoofdlijnen der Theologie van het Oude Testament, Wageningen, 1974[4], pag. 396.

/28/ H.W. Hertzberg, a.a.O., S. 218.

/29/ C. Vonk, I/II Samuël, DVL I[F], Barendrecht, 1976, pag. 303.

/30/ E. Kutsch, a.a.O., S. 55.

/31/ E. Kutsch, a.a.O., S. 56.

/32/ A. Alt, Kleine Schriften, Bd. 2, 1964^{3}, S. 23.

/33/ C. Westermann in THAT II, München, 1976, Sp. 34.

/34/ H.W. Hertzberg, a.a.O., S. 64.

/35/ H.A. Brongers, a.w., I Kon., pag. 198.

/36/ C. van Gelderen, Koningen III, KV, Kampen 1956^{2}, pag. 136.

/37/ C. Vonk, I/II Koningen, DVL I^{G}, Barendrecht, 1977, pag. 592.

/38/ J. Fichtner, Das erste Buch den Königen, Botschaft AT 12/1, Stuttgart, 1974, S. 289.

/39/ = /35/ H.A. Brongers, a.w., I Kon., pag. 198.

/40/ = /38/ J. Fichtner, Das erste Buch den Königen, Botschaft AT 12/1, Stuttgart, 1974, S. 289.

/41/ E. Kutsch, a.a.O., S. 36 ff.

/42/ E. Kutsch, a.a.O., S. 34 ff.

/43/ B.J. Oosterhoff, Israëls profeten, Baarn, z.j., pag. 89.

/44/ G. von Rad, Theologie Bd. I, München, 1969^{6}, S. 336.

/45/ G. von Rad, a.a.O., S. 335.

/46/ E. Kutsch in RGG, 1961^{3}, Bd. V, Sp. 1133^{1}.

/47/ W. Gesenius, a.a.O., S. 424.

/48/ L. Koehler, a.a.O., S. 524.

/49/ M. Noth, ATD 5, Das zweite Buch Mose: Exodus, Göttingen, 1973^{5}, S. 189.

/50/ C. Vonk, Leviticus, DVL I$^{\beta}$, Barendrecht, 1963, pag. 295.

/51/ F. Hesse, TDNT IX, pag. 501.

/52/ E. Kutsch, Salbung als Rechtsakt, S. 24.

/53/ E. Kutsch, a.a.O., S. 24.

/54/ J. Milchmann in Encyclopaedia Judaica, Bd. 3, Jeruzalem, 1971, pag. 28.

/55/ K. Roubos, I Kronieken, POT, Nijkerk, 1969, pag. 306.

/56/ G. Dalman, a.a.O., S. 267.

/57/ L.I. Rabinowitz in Encyclopaedia Judaica, Bd. 3, pag. 31.

/58/ J. Milchmann, a.a.O., pag. 28.

/59/ C. van Gelderen, Koningen I, KV, Kampen, 1951^{3}, pag. 37.

/60/ D. Müller, Theologisches Begriffslexikon zum NT, Bd. 2, Wuppertal, 1977^{4}, S. 1056.

/61/ E. Kutsch, a.a.O., S. 22.

/62/ E. Kutsch, a.a.O., S. 25.

/63/ E. Kutsch, a.a.O., S. 27.

Koningszalving in Juda en Israël

		Subject van de zalving
1. Saul	1 Sam. 9:16, 10:1, 15:1,17	Jahwe, door de profeet Samuël
2. David	1 Sam. 16:3, 12v. 2 Sam. 2:4,7, 3:39, 5:3,17, 12:7 Ps. 89:21 1 Kron. 11:3, 14:8	Jahwe, door de profeet Samuël + Volk
3. Absalom	2 Sam. 19:10	Volk
4. Salomo	1 Kon. 1:34,39,45, 5:15 1 Kron. 29:22	Door Zadok (+ Nathan) als opvolger van David → Volk?
5. Jehu (Israël)	1 Kon. 19:16 2 Kon. 9:3,6,12 2 Kron. 22:7	Jahwe, door een profetenleerling
6. Joas (Juda)	2 Kon. 11:12 2 Kron. 23:11	Volk
7. Joahas (Juda)	2 Kon. 23:30	Volk van het land

Andere koningen in de Bijbel genoemd:

1. Hasaël	1 Kon. 19:15
2. Cyrus	Jes. 45:1
3. Doornstruik	Richt. 9:7-15
4. Davidische koning	Psalm 45:7

Gezalfde (des HEREN)

Saul	1 Sam. 12:3,5, 24:7,11, 26:9,11,16,23 2 Sam. 1:14,16
David	1 Sam. 16:6 2 Sam. 19:21, 22:51, 23:1 Ps. 18:51
Salomo	2 Kron. 6:42
Koning van Israël (zonder nadere aanduiding van zijn naam)	Ps. 2:2, 20:7, 28:8, 84:10, 89:39-52, 132:10,17 Klaagl. 4:20
Cyrus	Jes. 45:1
Aartsvaders	Ps. 105:15
Hogepriester	(Lev. 4:3,5,16) Lev. 6:22
N.N.	1 Sam. 2:10,35 1 Kron. 16:22 Dan. 9:25-26 Hab. 3:13 (Ez. 28:14 = SV) (Jes. 10:27 = SV ≠ MT ≠ NBG)

Lijst van aangehaalde Bijbelplaatsen

Genesis	Pag.
28:18	3,14
31:13	3,14
35:14	3,14
Exodus	
28:41	11,12
29:1	11
29:1-3	11
29:2	3
29:4	11
29:5v	11
29:5-7	12
29:7	5,11,
29:9	11
29:29	11
30:23v	5
30:24	14
30:26vv	3
30:30v	1,12
30:32	1,5
40:13	11
40:13-15	13
40:15	11,12
Leviticus	
2:4	3
4:3	11,bijl.2
4:5	11,bijl.2
4:16	11,bijl.2
5:6	12
6:22	bijl.2
7:12	3
8:7-9	12
8:12	5,11,12,13
8:33	11
10:7	12
16:15	11
Numeri	
3:3	12
6:15	2
Deuteronomium	
28:40	1
Richteren	
9:7-15	bijl.1
9:8-15	4
17:5	11
17:12	11

Ruth	Pag.
3:3	1
1 Samuël	
2:10,35	bijl.2
9:16	7,8,bijl.1
10:1	5,8,bijl.1
10:6	10
12:3,5	bijl.1
15:1,17	8,bijl.1
16:3	bijl.1
16:6	bijl.2
16:12v	bijl.1
16:13v	10
24:7	7,bijl.2
24:11	bijl.2
26:9,11,16,23	7,bijl.2
2 Samuël	
1:14,16	7,bijl.2
1:21	4
2:4	7,bijl.1
2:7	bijl.1
3:39	bijl.1
5:3	7,bijl.1
5:17	bijl.1
7:12-16	8
12:7	bijl.1
12:20v	1,2
14:2	2
19:10	6,bijl.1
19:21	bijl.2
19:22	7
22:51	bijl.2
23:1	bijl.2
1 Koningen	
1:34	bijl.1
1:34-45	8
1:39	5,8,13,bijl.1
1:45	bijl.1
5:15	bijl.1
13:33	11
19:15v	4,9,bijl.1
19:16	13,bijl.1

2 Koningen	Pag.
4:4	5
8:7-15	9
9:1-6	9
9:3	bijl.1
9:3-6	5
9:6	bijl.1
9:7	7
9:12	bijl.1
11:11v	5
11:12	6,bijl.1
11:19	5
23:30	6,bijl.1

1 Kronieken	
11:3	bijl.1
14:8	bijl.1
16:22	15,bijl.2
28:4vv	8
29:22	8,12,bijl.1

2 Kronieken	
6:42	8,bijl.2
22:7	bijl.1
22:27	7
23:11	6,bijl.1
28:15	1

Psalmen	
2:2	bijl.2
18:51	bijl.2
20:7	7,bijl.2
23:5	1
28:8	bijl.2
45:7	bijl.1
84:10	bijl.2
89:21vv	7,bijl.1
89:39-52	bijl.2
105:15	15,bijl.2
132:10	8,bijl.2
132:17	bijl.2

Spreuken	
27:9	1

Prediker	
9:8	1

Hooglied	
1:3	1
4:10	1

Jesaja	Pag.
1:6	1
10:27 (SV)	bijl.2
21:5	3,4
45:1	4,15,bijl.1+2
61:1	10

Jeremia	
22:13v	3

Klaagliederen	
4:20	bijl.2

Ezechiël	
16:9	1
28:14 (SV)	bijl.2

Daniël	
9:24	3
9:25v	bijl.2
10:2v	2

Hosea	
2:7	1

Amos	
6:6	1

Micha	
6:15	1

Habakuk	
3:13	bijl.2

Lukas	
10:34	1